

Just another brick in the Wall? מוסד או סד חינוכי: מי מעצב את מי?

תחכמוני הזקן

אמי רצתה שאלמד כבר מכיתה א' בבית-החינוך לילדי עובדים, אם משום שלא נראתה בעיניה ההפרדה הדתית החמורה בין בנים לבנות, אם משום שתחכמוני הזקן בבנייני האבן הכבדים שלו, שנבנו עוד בימי השלטון הטורקי, נראה לה גלותי מיושן ומוכה דכדוך, לעומת בית-החינוך לילדי העובדים שהיו לו חלונות גדולים, כיתות בהירות שטופות-אור, ערוגות חקלאיות מלבבות, ואיזו עליצות נעורים תוססת אפפה אותו. אולי הזכיר לה בית-החינוך במשהו את ימיה בגימנסיה "תרבות" שברובנו.

(עמוס עוז, "סיפור על אהבה ועל חושך". עמ' 324)

לוח וגיר או האה הגדול?

אחד הזיכרונות הפחות נעימים שיש לרובנו מתקופת הלימודים בבית הספר הוא ה"בילוי" בכיתה סגורה, ההכרח לשבת על כיסא קטן לצד שולחן שרוט, מול לוח וגיר. הקשר בין תחושה זו ובין האדריכלות אינו מקרי. אדריכלות בתי הספר המוכרת לנו החלה להתפתח בראשית העת החדשה, עם התפתחותם של מוסדות ציבור כגון בתי כלא, בתי חולים ובתי ספר.

התכנון בכולם היה דומה: מסדרון ארוך ומשני צדיו חדרים המייצגים ארגון ומשמעת. המאפיין הבולט היחיד שהבדיל בין המבנים היה דייריו: חולים, אסירים או תלמידים.

בתי הספר המסורתיים תוכננו על בסיס רעיון כלכלי, ולא על בסיס חשיבה פדגוגית המבקשת למצוא את הפתרון המיטבי לסביבה שילדים מתפתחים בה.

(מיכאל יעקובסון, הד החינוך. אוקטובר 2012)

בין מבנה ליעוד

הטכניקה של ניהול פנימייה, על פרטיה הזעירים אך המכריעים, תלויה בבניין בו הפנימייה מצויה ובשטח שעליו הוקם הבניין.

כמה נזיפות מרות יורדות על ראשם של הילדים ושל חסגל בגלל שגיאותיו של האדריכל...

בית היתומים נבנה בסימן אי האמון בילדים ובסגל. הכל לראות, לדעת, הכול למנוע.

אולם – הפסקות ענק – הרי זו כיכר פתוחה, שוק. אדם אחד ערני מקיף הכול. והוא הדין בחדרי השינה הקסרקטיניים, הגדולים. לבניין כזה יתרונות רבים, הוא מאפשר להכיר את הילדים במהירות. מתאים הוא לקייטנות ולמוסד מרכזי, שמתוכו הילדים עוברים אל פנימיות אחרות, שבניין שונה; אלא שהוא מייגע באשר אין בו "פינה שקטה". שאון, מחומה, דחיפות – התקלות הדריות, הילדים מתאוננים, ובדין.

אילו ניתן לנו בעתיד לחוסף קומה לבניין, הייתי מצדד בשיטת המלון: מסדרון וחדרים קטנים מזה ומזה...

מלבד חדר הבידוד – דירה לילד החולה – הכרח להקצות מקום לילדים שאינם מרגישים בטוב. נחבל ברגלו, ראשו כואב, בלילה נדדה שנתו, מרוגש בכעס – תימצא לו פינת השקט, והוא יבלה בה לבדו, או יחד עם חבר. אחד כזה המתחבט בין חבריו, נדחק ונדחף בין הילדים המשתעשעים, מלא טינה, מבודד, מעורר השתתפות בעצרו, אך לפעמים הוא מרגיז את הסביבה...

בית כיסא ללילה ומשתנה חייבים להיות צמודים לחדר השינה הגדול, אם לא להיכלל בו. חסרת טעם היא הפרדתם על ידי מבואות ומסדרונות. ככל שנחביא את בית-הכיסא, כן יהיה מלוכלך יותר...

דירתו השקטה של מנהל המוסד, הרחק מהילדים, מסלקת אותו מתחום ההשפעה החינוכית המהותית. הוא יוכל לפקח על המזכירות, על החשבונאות, לייצג את המוסד, להתכתב עם הרשות, אולם זר יהיה, אורח ולא בעל בית של הפנימייה. שכן הפנימייה כולה "פכים קטנים" ואין לשכוח זאת. חייב האדריכל לשכן כך את המנהל שייאלץ להיות מחנך, ויראה ואף ישמע את הילד לא רק כשהלה נכנס אל חדר העבודה שלו, לפי הזמנה.

(יאנוש קורצ'אק, עם הילד, 393-394)

משתלם לבנות ארמון מתרומות/דובי ארבל

"מה? תקנו שטיח אדום יקר בכספי התרומות שלי? וגם כריות נוי? השתגעתי?"
 כך הגיב תורם כשאמר לו למה מייעדים את תרומתו ל"שנטי במדבר" - בית מחסה וטיפול לנערות ולנערים, שעברו התעללות או הזנחה ואין להם לאן ללכת.
 מריומה מאמינה כי מי שבחר לבוא לבית השנטי במקום לבחור בשוטטות, בסמים ובאלימות - בוחר בחיים.
 מי שבחר בחיים הוא בעיניה נסיך או נסיכה, ונסיכים ונסיכות צריכים לגור בארמון, פשוט כך.

מסיבה זו נבנה שנטי במדבר כארמון של ממש, ודאי אם משווים אותו לבתי מחסה אחרים.
 אמנם בכל חדר מתגוררים חמישה נערים או נערות, אך לכל אחד יש מיטה איכותית, ארון משלו ומצעים נקיים, המטבח מתקדם ביותר והאוכל יכול להתחרות במיטב המסעדות.
 במתחם יש שולחן ביליארד וספרייה, האדריכלות מרהיבה ואיכות הבנייה גבוהה, כולל אריחים אמנותיים וכיורים מעוצבים.
 כל אלה משקפים לא רק תפישה חינוכית, אלא גם תפישת עולם כלפי הנערות והנערים,

שלחלקם בית המחסה הוא הדוגמה היחידה שראו עד כה לחיים מכובדים, נקיים ונעימים. כשבוחנים את שנטי במדבר, מתברר כי ההשקעה יוצאת הדופן ביצירת הארמון היא אפקטיבית במיוחד. מסתבר, כפי שחזתה בן יוסף, שנער שנכנס לשנטי במדבר עומד משתאה מול האיכות וההשקעה, ושואל: "מה, כל זה עבורי? בשבילי?"
 מהרגע הזה חש הנער שמכבדים אותו כפי שלא כובד אולי מעולם. הוא חש מחויבות להחזיר תודה. הצורך לבעוט, למרוד ולקעוס מתעמעם, ולעתים אפילו נעלם.

* הכותב הוא מנכ"ל ארגון מידות, לקידום אפקטיביות של תורמים ועמותות / TheMarker, 31.5.2011



רבי יהושע ובת הקיסר

אמרה בתו של קיסר לר' יהושע בן חנניה: "אי חכמה מפארה בכלי כסף?"

אמר לה: בתי, אביך המלך במה הוא נותן לך?

אמרה לו: בכלי חרס.

אמר לה: כל העולם בכלי חרס ואתם בכלי חרס?

אמרה לו: אלא במה נתן?

אמר לה: כגון אתם, שחשובים אתם, תנו בכלי כסף וזהב.

הלכה ואמרה לאביה,

נתנו לך בכלי כסף וזהב, והחמיץ.

אמר לה הקיסר לבתו: מי אמר לך כך?

אמרה לו: ר' יהושע בן חנניה.

קראו אצלו.

אמר לו: למה אמרת לה כך?

אמר לו: כשם שאמרה לי, כך אמרת לה.

והרי יש נאים וחכמים?

אלמלי היו מלכרים היו חכמים יותר.

(מעובד מתוך: תלמוד בבלי, מסכת תענית דף ז עמוד א)



איך ספסל מעצב סגל....

שני חוקרים מקנדה מספרים על מנהל חדש, ליברלי בהשקפתו, שהגיע לבית-ספר נוקשה עם מסורת של הקפדה על כללי משמעת ברורים. אחד הסמלים של מסורת זו היה ספסל בחצר ששימש את המורים והמנהל הקודם כסימן מוסכם להוצאת תלמיד מהכיתה ולהעברתו לטיפול משמעת של המנהל.

המנהל החדש, החליט לא לשנות את הנורמות ואת ההרגלים על ידי הטפת מוסר לצוות, אלא ניסה להשפיע על תרבות בית-הספר ועל תפישת "הנוף החינוכי" על ידי שינוי הייעוד שנקבע לספסל. הוא החל לייעד מחדש את הספסל כמקום שבו יכול להתקיים השיח שלו עם המורים ועם התלמידים. הישיבה עם המנהל על הספסל איבדה את משמעותה הקודמת והוא הפך למקום שבו מתנהלות שיחות ידידותיות עם תלמידים ומורים. כך יצר המנהל מסורת ואקלים חינוכי חדש במוסד. החוקרים (קלנדינין וקונולי) מציינים שהשינוי שנוצר בקהילת בית-הספר ביחס אל הספסל סימל שינויים משמעותיים נוספים שהתרחשו בנוף החינוכי של בית-הספר.

Clandinin & Connelly בתוך: "דעת המקום: תחושות והתנהגויות של תלמידים בסביבה הפיזית של בית הספר" / גד אלכסנדר.

